

ДИСФУНКЦІЯ СІМЕЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

2. Гродзинський М.Д. Основи ландшафтної екології. – К.: Либідь, 1993. – 224 с.
3. Крисаченко В.С. Екологічна культура: Теорія і практика: навч. посібник. – К. Заповіт, 1996. – 352 с.
4. Плахотнік О.В. Традиційні і нові шляхи удосконалення шкільної екологічної освіти // Директор школи. – №5. – 2000. – С. 100 – 106.

Славомир Цудак, доктор наук, ад'юнкт Академії Святокишицької
м. Кельци
Польща

ДИСФУНКЦІЯ СІМЕЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

У статті представлено результати наукового дослідження, проведеного у Польщі. Висвітлено роль сім'ї та вплив сімейного середовища на виховання дитини, розкрито причини труднощів у вихованні дітей, дисфункцію сімейного середовища, проблеми формування особистості.

Постановка проблеми. Сім'я для дитини є найважливішим соціальним, виховним і опікунським середовищем. Її сутність виникає з двох непомірно важливих умов.

1. Сім'я найдовше впливає на дитину – від народження аж до самовизначення.

2. Сім'я з біологічної точки зору тривалий час впливає на поведінку і хвилювання, на вибір цінностей і взірців поведінки.

Соціальний успіх чи труднощі виховання дітей великою мірою залежать від сімейного середовища. Сім'я, яка не виконує своїх виховних, соціальних, опікунських функцій є дисфункційною. Середовище такої сім'ї буде сприяти передачі, часто несвідомо, невластиво зразкам поведінки. Негативна поведінка дітей з дисфункційних родин проявляється однаково як в родині, так і в оточенні ровесників, шкільному чи локальному середовищі. Чинники внутрішньородинної дисфункції спричиняють труднощі у вихованні дітей. Сім'я не є середовищем незмінним, піддається постійним переминам, які зміцнюють чи ослаблюють силу її виховного впливу. Виражається це в різномірній ситуації сімей, а різниця між сім'ями може мати структурний характер (сім'я повна, неповна) чи функціональні особливості (сімейний стиль виховання і емоційного зв'язку між дріб'язковими членами родини).

Аналіз останніх досліджень. Останніми роками в Європі відбуваються суспільно-політичні зміни, які мають вплив на цінності сім'ї, сімейне виховання. У дослідженнях Н. Гапон, М. Зеленської, О. Ліповської, Н. Лавриненко, М. Ходковської, М. Чепіль, Г. Цудака йдеться про духовно-моральні засади родини, сім'ї, виховання дітей і

вплив батьків на цей процес. Усе частіше на шпальтах газет і з екранів телевізорів зазначається, що в сім'ях відбувається процес обмеження спілкування, взаємодії, розуміння один одного. Серед функціональних чинників перш за все належить виокремити ставлення родичів до дитини. Поняття "сімейна позиція" охоплює в собі три важливі складові: знання родичів про дитину, ставлення до дитини і вжиття заходів щодо неї. За М. Земською, це набула пізнавально-афективна структура, що спрямовує поведінку родичів стосовно дитини [6]. На переконання Г. Цудака, найважливішим є емоційний компонент, який визначає характер і напрямок інших компонентів сімейної позиції [2]. Разом з тим, сімейна позиція детермінує методи виховання батьків, реалізує виховну і опікунську функції в сім'ї.

Мета статті – розкрити цінності сімейного виховання дитини, вплив сімейного середовища на становлення особистості, позитивні і негативні тенденції сімейного виховання у період трансформації суспільного устрою Польщі.

Виклад основного матеріалу. Природним є те, що закохана і спільна сім'я як найважливіша в житті індивіда виховавча інституція, яка виконує у природний спосіб свої функції задля потомства і протидіє всіляким відхиленням від прийнятих норм, може дати суспільству природно сформоване покоління. Водночас, різні прояви дезорганізації сімейного життя, такі, як розлучення, втрата зв'язку між членами сім'ї, погана атмосфера, емоційний холод, неприйнятні методи і погляди батьків на виховання дітей, стають причиною того, що психічна рівновага дітей залишається нестійкою, pojawiaються

ДИСФУНКЦІЯ СІМЕЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

труднощі у вихованні, які часто започатковують процес краху і зриву у неповнолітніх. Однією з головних причин, яка веде до розладу процес соціалізації дитини, може бути застосування неприродних методів виховання, до яких належать авторитарні, ліберальні і непослідовні методи.

У деспотичній (авторитарній) сім'ї від дитини вимагають безпощадної послухності і певного підпорядкування наказам і заборонам родичів, без врахування віку, можливостей, психічних і світоглядних потреб дитини. Авторитаризм родичів, опертий на заборони, регулярні тілесні покарання і емоційні відсторонення, породжує вдавану поступливість, а також брехню, що часто призводить до формування у дитини небажання слухати родичів і розмовляти з ними. Однак не завжди дитина спокійно підпорядковується. Іноді пробуджуються свідомі або несвідомі реакції спротиву чи протесту, які демонструються у різний спосіб. Часто вдаване підпорядкування волі дорослих змушує дитину одягати маску, бути дволичною, брехливою і нещирою. Діти, виховані за допомогою тілесних покарань, часто бунтують, вдаються до брехні, стають недовірливими, нещирими і відчуженими. Під впливом суворого виховання родичів, діти найчастіше переносяться за межі сімейного дому, у середовище здеморалізованих груп ровесників, у яких шукають підтримки і розуміння для себе, а їх поведінка не відповідає правовим і суспільним нормам [5].

З рапорту Міністерства Справедливості (Департамент Нагляду над виконанням постанов) – "Рапорт про притулки для неповнолітніх і виправні установи" – виникає, що 75% неповнолітніх, які перебувають у виправних ресоціалізаційних установах, проживали у дисфункційних сім'ях, для яких характерним є насильство, алкоголізм, застосування тілесних покарань. Родичі юних злочинців найчастіше застосовували авторитарні методи, які опиралися на фізичні покарання, що у поєднанні з браком опіки і контролю викликають найгірші виховні дії [4].

Ліберальний метод передбачає надання дитині можливості робити все, що їй хочеться, спричиняє вихід з-під контролю родичів. Надмірне надання дитині свободи, виконання всіх її забаганок, трактування її як головної і найважливішої особи в домі є дуже шкідливою позицією батьків, оскільки призводить до формування егоцентризму, до несприйняття найближчого оточення. У такій атмосфері виростає егоїст без розуміння потреби інших людей, у тому числі найближчих йому осіб, тобто власних родичів.

Як свідчать проведені дослідження, некорисним є метод виховання за допомогою неконсеквентних методів у процесі виховання (зміна ліберальних на авторитарні). Неконсеквентне виховання найчастіше сприяє появі нестабільності почуттів і спричиняє дезорієнтації дитини. Відсутність консеквенцій, нестабільність, змінність позицій батьків, вимог, вимагань, негативні емоції і відчуття впливають на психологічний розвиток дитини, для якої застосування неконсеквентного методу підсилюється через брехню і вдавану покірність, слухняність, що часто веде до уникнення прикрощів і покарань зі сторони батьків, але одночасно формує нахабне і цинічне ставлення. Така позиція у подальшому житті може виражатися у невизнанні авторитетів, і визначатися цинізмом інтерперсональних реляцій. Сім'я, в якій відсутні чітко окреслені виховні методи, не виконує двох надзвичайно важливих функцій: соціалізаційно-виховної і психологічної (у трактуванні заспокоювання психологічних потреб своїх членів). Це прокладає шлях різним видам ризикованої поведінки дітей, одурманювання алкоголем чи наркоманією, передчасними сексуальними контактами чи надмірній агресії.

У більшості випадків процес краху (зриву) неповнолітніх має своє джерело у відсутності властивого контролю над емоційним і суспільним функціонуванням дитини. Батьки не завжди бачать, що роблять і де перебувають їх діти, в якому і чиєму товаристві, чи відвідують регулярно школу, які мають успіхи у навчанні. Таке незнання може мати різні причини: працю, хворобу, випадки долі, а також недбайливість, байдужість, нерозуміння обов'язків родичами, які турбуються, як правило, тільки про задоволення матеріальних потреб. Особливу роль у встановленні суспільної непристосованості дітей і молоді відіграють родини, які постають негативними суспільними взірцями. Це стосується сімей, де присутні такі явища, як: алкоголізм, злочинність, проституція, агресивна поведінка. Сім'ї, для яких характерними є вищеперелічені явища, а також покарання родичів чи опікунів, формують у своїх нащадків негативні приклади суспільної поведінки і розвитку, що, зрештою, приводить до суспільної непристосованості і злочинності молоді.

У дослідженнях, проведених Міністерством справедливості щодо злочинності і невідповідності догляду неповнолітніх, стверджується, що 92% неповнолітніх злочинців походять з родин, в яких наявна злочинність хоча б одного з родичів або насильство в сім'ї [3]. Не кожна дитина, яка виховується в родині алкоголіків, злочинців, чи в середовищі насильства, в якому панує нетипова виховна атмосфера, росте суспільно

ДИСФУНКЦІЯ СІМЕЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

неприспосованою, і – навпаки. Дисфункційна сім'я приносить більше загрози для повноправного психічного і суспільного розвитку. Діти з групи високого ризику походять найчастіше з родин, у яких:

- виступають різного роду суспільні патології (алкоголізм, злочинність, проституція, насильство, наркоманія родичів);
- типова структура сім'ї залишилася неповною з причини розпаду подружжя, наявності нетипової поведінки одного з її членів;
- низький рівень педагогічної культури батьків його цілковита відсутність;
- характерні пагубне ставлення до дітей і авторитарні методи виховання;
- превалюють негативні цінності;
- батьки не приділяють належної підтримки своїм дітям, а також не контролюють їх (емоційне відчуження), що призводить до зменшення їх впливу на дитину і перехід дитини до групи ровесників.

Якщо в родині не панує відповідна атмосфера, її структура є нестійкою, суспільні й культурні умови – невідповідні, то дитині бракує позитивних зразків для наслідування, не вистачає підтримки в емоційній сфері, і вона шукає такого середовища, де б її цінували і вона мала б змогу реалізувати себе. Найчастіше увагу і поцінування своєї індивідуальності дитина знаходить у групі ровесників-неформалів, котрі переважно мають негативний вплив на формування особистості, результатом чого є здійснення неочікуваних вчинків у середовищі, що одночасно суперечить суспільним нормам.

Функціонування здеморалізованих груп субкультур великою мірою є віддзеркаленням рівня задоволення потреб дітей і молоді, які не може задовольнити сімейне середовище. Поведінка молодих людей полягає, між іншим, у демонстрації свого існування, внесення в дорослість власних концепцій та організації суспільного життя. Бо часто поведінка дітей є протилежною сімейному середовищу і його системі цінностей, взірцям і прикладам. Часто молоді люди реалізують знані їм цінності власної паталогічної родини і найближчого оточення, змодельовані за взірцем власної потреби. Часто це, а також і відсутність достатньої та природної опіки й виховання, призводять до дезінтеграції життєвої позиції, емоційної рівноваги, відсутності самоакцептації, а також до конфліктів з найближчим оточенням. Пошук зовнішньої підтримки і підштовхування зі сторони однолітків є результатом їх приналежності до групи, характерною ознакою якої є порушення правових норм.

Завдяки стабільності свого середовища, сім'я дає дитині опору, почуття безпечності. Стабільність тут становить дуже важливий чинник емоційної рівноваги і психічного здоров'я дитини. Неповна сім'я через смерть одного з родичів, розлучення чи сепарацію є ознакою сімейного середовища невідповідного усупільнення. Смерть когось з батьків, чи розрив з сім'єю не завжди приводить до відхилен у подальшому розвитку дитини. Особа, що перебуває з дітьми, може створювати позитивні умови для виховання, компенсуючи відсутність одного з батьків. Однак коли розлучення і розпад сім'ї настає внаслідок конфліктів між родичами, умови виховання для дитини є значно гіршими. У сім'ях, де постійно відбуваються сварки, здебільшого панує атмосфера авантюри, присутні гострі і вульгарні слова, котрі є постійними формами взаємної реляції між родичами, що, зазвичай, дитина сприймає як свої, використовує їх у повсякденному житті з батьками, вульгарно поводить з дорослими, часто переносить на терен школи, часто буває агресивною у спілкуванні з ровесниками, вчиться розв'язувати проблеми за допомогою насильства. У цьому випадку агресивність не є проявом фрустрації, а скоріше виученою формою виховання, прийнятою від дорослого зі свого оточення. Якщо атмосфера сімейного середовища, в якій точаться безкінечні сварки, є нервозогенна, дитина в ній стає нервовою, чутливою, надзвичайно рухливою, збудженою, не може опанувати над емоціями, і підпорядковуватися прийнятим засадам і нормам суспільного співіснування. Розлад у суспільному вихованні дитини з неповних родин (розлучення, сепарація родичів), може бути результатом емоційних переживань, пов'язаних з процесом розлучення родичів. Г. Цудак, зауважує, що розлад сімейних стосунків і труднощів у процесі ідентифікації з особами, які мають значний вплив на виховання дитини, приводить до формування дефектного суспільного відношення, діти і молодь легковажно ставляться до шкільних обов'язків, чинної і пасивної агресії, а також не визнають авторитету вчителя. Консеквенція відсутності батька, наприклад, свідчить про розлад у суспільному розвитку дітей, які мають меншу потребу у здобутті знань і прагненні до досягнень, значно нижчу суспільну компетенцію і характеризуються вищим виявом агресивності. Така поведінка дітей викликає труднощі у вчителів і вихователів, у навчально-виховному процесі, і, без сумніву, має симптоми суспільної неприспосованості.

Негативна поведінка дітей, негативні умови

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com